

A Comparative Study on Execution of the Principle of Freedom of Contract in Conclusion of the Online Electronic Contracts Envisaged Under the Law of Iran and England

Masoumeh Alipoor

Department of Law, Na.C., Islamic Azad University, Najafabad, Iran

Seyed Mohammad Hadi Mahdavi

Department of Law, Na.C., Islamic Azad University, Najafabad, Iran

(Corresponding Author) Email: h110mahdavi@gmail.com

Davood Nasiran Najafabadi

Department of Law, Na.C., Islamic Azad University, Najafabad, Iran

Keywords:

Freedom of Contract,
Internet Contracts,
Iranian Law,
English Law,
Consumer Protection

Abstract

The principle of freedom of contract as one of the fundamental principles of private law is recognized in various legal systems, including Iran and England, and plays an important role in regulating contractual relations, especially in the digital space and internet contracts. In Iranian law, this principle is implemented based on Article 10 of the Civil Code and by observing restrictions such as not opposing public order and mandatory laws. In contrast, English law is based on the principles of common law and emphasizes transparency of information, contractual fairness and protection of consumer rights. Internet contracts, due to the characteristics of virtual space and e-commerce, have created certain challenges in applying the principle of contractual freedom. In Iran, laws such as e-commerce law and consumer protection laws try to define the framework of contractual freedom in this area. Similarly, in the UK, legislation such as the Consumer Rights Act 2015 and the Data Protection Act 2018 have sought to strike a balance between contractual freedom and the protection of consumer rights. Although both legal systems have recognized the freedom of contract, there are differences in the legal foundations and its enforcement methods; Especially Sharia considerations in Iran versus secular laws in England. However, both systems emphasize the necessity of discovering the real will of the parties and interpreting the contract based on it. Comparative analysis shows that English law has more flexibility in regulating and monitoring Internet contracts. This research emphasizes the necessity of establishing a balance between contractual freedom and protection of public interests and offers suggestions for improving laws in both systems.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

مطالعه تطبیقی اجرای اصل آزادی قراردادی در انعقاد قراردادهای اینترنتی در حقوق ایران و انگلیس

معصومه علیپور

گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

سید محمدهادی مهدوی

گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: h110mahdavi@gmail.com

داوود نصیران نجف آبادی

گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

تاریخ پذیرش: ۲۳ بهمن ماه ۱۴۰۳

تاریخ دریافت: ۲۸ آبان ماه ۱۴۰۳

چکیده

این پژوهش به بررسی تطبیقی اجرای اصل آزادی قراردادی در قراردادهای اینترنتی در نظام‌های حقوقی ایران و انگلیس پرداخته است. اصل آزادی قراردادی به عنوان یکی از اصول بنیادین حقوق خصوصی، در هر دو نظام حقوقی پذیرفته شده و چارچوبی برای تنظیم روابط قراردادی فراهم می‌آورد. در نظام حقوقی ایران، این اصل بر اساس ماده ۱۰ قانون مدنی، با محدودیت‌هایی نظیر عدم مخالفت با نظم عمومی، اخلاق حسنه و قوانین آمره اجرا می‌شود. در مقابل، نظام حقوقی انگلیس، که مبتنی بر اصول حقوق عرفی است، بر شفافیت اطلاعات، انصاف در قراردادها و حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان تأکید دارد. با گسترش فضای دیجیتال و تجارت الکترونیکی، قراردادهای اینترنتی با چالش‌هایی همچون عدم تقارن اطلاعاتی، تأیید هویت طرفین، و شرایط ناعادلانه مواجه شده‌اند. در حقوق ایران، قوانین تجارت الکترونیکی و حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان چارچوب‌هایی برای مدیریت این چالش‌ها ارائه می‌دهند. از سوی دیگر، در حقوق انگلیس، قوانین مرتبط با حقوق مصرف‌کنندگان و حفاظت از داده‌ها در راستای حفظ تعادل میان آزادی قراردادی و منافع عمومی طراحی شده‌اند. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که حقوق ایران به دلیل تأثیر ملاحظات شرعی و اجتماعی، محدودیت‌های بیشتری بر آزادی قراردادی اعمال می‌کند. در حالی که حقوق انگلیس با انعطاف بیشتر، زمینه مناسبی برای انطباق قراردادهای اینترنتی با تحولات فناوری فراهم می‌سازد. هرچند هر دو نظام حقوقی اصل آزادی قراردادی را به رسمیت می‌شناسند، تفاوت‌هایی در روش‌های اجرایی و سطح حمایت از مصرف‌کنندگان دیده می‌شود. این پژوهش با تأکید بر اهمیت تعادل میان آزادی قراردادی و حقوق مصرف‌کنندگان، پیشنهادهایی برای اصلاح و بهبود قوانین در هر دو نظام ارائه کرده است.

واژگان کلیدی: آزادی قراردادی، حمایت از مصرف‌کنندگان، حقوق انگلیس، حقوق ایران، قراردادهای اینترنتی

مقدمه

اصل آزادی قراردادی یکی از بنیادین‌ترین اصول حقوق قراردادهای در نظام‌های حقوقی مختلف است که به افراد اجازه می‌دهد تا بر اساس اراده آزاد و منافع شخصی خود، قراردادهایی را منعقد کنند. این اصل، نه تنها مبنای توسعه تجارت و تعاملات اقتصادی در جوامع مدرن است، بلکه از ارکان اساسی تضمین حقوق و آزادی‌های فردی به شمار می‌رود. با گسترش فناوری‌های نوین و تحول فضای معاملات به سمت تجارت الکترونیکی، موضوع انعقاد قراردادهای اینترنتی به یکی از حوزه‌های مهم در حقوق قراردادهای تبدیل شده است. این تحول، ضرورت بازنگری در اجرای اصل آزادی قراردادی را در شرایط خاص معاملات اینترنتی برجسته کرده است.

در ایران و انگلیس، به‌رغم تفاوت‌های قابل توجه در نظام‌های حقوقی، اصل آزادی قراردادی به‌عنوان یکی از اصول کلیدی به رسمیت شناخته شده است. با این حال، این اصل در فضای اینترنتی با چالش‌هایی مواجه است که ناشی از ماهیت دیجیتال محیط اینترنت، عدم تقارن اطلاعاتی بین طرفین قرارداد، و پیچیدگی شرایط فنی و حقوقی است. به‌طور خاص، سوالاتی نظیر صحت و اعتبار رضایت طرفین، تعیین قانون حاکم، و تضمین اجرای تعهدات در قراردادهای اینترنتی مطرح می‌شود.

اجرای اصل آزادی قراردادی در قراردادهای اینترنتی نیازمند تحلیل تطبیقی بین نظام‌های حقوقی مختلف است تا بتوان بهترین رویه‌ها و رویکردها را شناسایی کرد. حقوق ایران با الهام از فقه اسلامی و حقوق انگلیس به‌عنوان یکی از نظام‌های مبتنی بر کاملاً، دارای نقاط قوت و ضعف خاص خود در این زمینه هستند. بررسی تطبیقی این دو نظام حقوقی می‌تواند به شفاف‌سازی مقررات، کاهش چالش‌ها و بهبود عملکرد حقوقی در مواجهه با قراردادهای اینترنتی کمک کند.

در این مقاله، تلاش می‌شود تا ضمن تحلیل اصول و مقررات مرتبط با آزادی قراردادی در نظام‌های حقوقی ایران و انگلیس، تأثیرات این اصل بر انعقاد قراردادهای اینترنتی مورد بررسی قرار گیرد. همچنین، چالش‌ها و راهکارهای موجود برای تقویت اجرای این اصل در معاملات اینترنتی با تأکید بر تحلیل تطبیقی ارائه می‌شود. این مطالعه به دنبال آن است که مبنای نظری و کاربردی اصل آزادی قراردادی را در فضای نوین اینترنتی روشن سازد و راه‌حلی برای هماهنگی بهتر قوانین و مقررات در این حوزه ارائه دهد.

در این راستا، تحقیق حاضر در پی پاسخ دادن به سوالات زیر می‌باشد:

– اصل آزادی قراردادی چگونه در قراردادهای اینترنتی میان حقوق ایران و انگلستان اجرا می‌شود و چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی در این دو نظام حقوقی وجود دارد؟

– چه محدودیت‌ها و چالش‌هایی در اعمال اصل آزادی قراردادی در قراردادهای اینترنتی در حقوق ایران و انگلستان مشاهده می‌شود؟

– چگونه می‌توان تعادلی میان آزادی قراردادی و حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان در فضای دیجیتال در حقوق ایران و انگلستان ایجاد کرد؟

این پژوهش از منظر هدف، توسعه‌ای-کاربردی است و به دنبال ارائه راهکارهایی برای بهبود دانش و توانمندی مدیران در حوزه اعمال حاکمیت بر فضای سایبر ملی می‌باشد. روش تحقیق مورد استفاده، توصیفی-تحلیلی است که با بهره‌گیری از روش‌های جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و اینترنتی، به مطالعه دقیق اسناد و مقالات علمی مرتبط با موضوع تحقیق پرداخته است. در این راستا، منابع متعدد علمی، شامل کتاب‌ها، مقالات پژوهشی، گزارش‌های رسمی و داده‌های موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه، تحلیل دقیق این اسناد با رویکردی نظام‌مند به منظور استخراج الگوها و مفاهیم کلیدی مرتبط با قلمروگری و مرزبانی فضای سایبری صورت گرفت. علاوه بر این، تلاش شد تا تأثیر این مفاهیم بر حاکمیت فضای سایبر ملی تحلیل شود. نتایج این پژوهش می‌تواند زمینه‌ساز ارتقاء دانش مدیران و سیاست‌گذاران در راستای ایجاد چارچوب‌های مؤثرتر برای مدیریت فضای سایبری ملی گردد.

۱. پیشینه و اهمیت آزادی قراردادی

آزادی قراردادی به عنوان یکی از اصول بنیادین حقوق قراردادهای در بیشتر نظام‌های حقوقی پذیرفته شده و به افراد اجازه می‌دهد تا محتوای قراردادهای خود را به صورت آزادانه و بدون دخالت غیر ضروری قانون تعیین کنند. این اصل به ویژه در روابط خصوصی و قراردادی اهمیت پیدا می‌کند، زیرا بر مبنای آن، افراد می‌توانند در شرایطی برابر و آزادانه، تعهدات و مسئولیت‌های قراردادی خود را مشخص کنند. اصل آزادی قراردادی، نه تنها انعکاسی از حقوق فردی و مالکیت خصوصی است، بلکه از نقطه‌نظر اقتصادی نیز انگیزه‌ای برای بهبود روابط تجاری و افزایش فعالیت‌های اقتصادی فراهم می‌کند (Smith, 2022). در این راستا، کشورهای مختلف، از جمله ایران و انگلیس، هر کدام رویکرد خاصی به این اصل دارند و در قوانین خود شرایط و محدودیت‌هایی برای آن قائل شده‌اند.

آزادی قراردادی به عنوان یکی از اصول بنیادین حقوق قراردادهای شناخته می‌شود که به طرفین این اختیار را می‌دهد تا بدون دخالت غیرضروری قانون، محتوای قراردادهای خود را تنظیم کنند. این اصل ریشه در مبانی حقوق طبیعی و نظریات قرارداد اجتماعی دارد و از دیرباز مورد توجه متفکران حقوقی و فلاسفه سیاسی قرار گرفته است (Smith, 2022:41). در قرن هفدهم، با نظریات جان لاک، اصل آزادی قراردادی به عنوان بخشی از حقوق ذاتی انسان مورد تأکید قرار گرفت، و پس از آن متفکرانی مانند ژان ژاک روسو و جان استوارت میل نیز این مفهوم را در فلسفه سیاسی و اخلاقی خود مطرح کردند (Mill, 1859:18; Rousseau, 1762:77).

در قرن نوزدهم، آزادی قراردادی در حقوق مدرن جایگاهی برجسته پیدا کرد و به اصول اساسی نظام‌های حقوقی بسیاری از کشورها تبدیل شد. یکی از نمونه‌های برجسته در این زمینه، نظام حقوقی انگلیس بود که بر پایه نظام کامن‌لا عمل می‌کرد و اصل آزادی قراردادی را به عنوان بخشی از حقوق اساسی افراد در تنظیم روابط خصوصی پذیرفت (Atiyah, 2019:140). به گفته اتیا، آزادی قراردادی امکان می‌دهد تا افراد در شرایط برابر و بدون اجبار به قراردادهایی وارد شوند که نیازهای اقتصادی و اجتماعی آنان را برآورده سازد (Chen-Wishart, 2018:88). در مقابل، نظام‌های حقوقی مبتنی بر حقوق موضوعه، مانند ایران، نیز این اصل را در قوانین خود گنجانده‌اند؛ برای مثال، ماده ۱۰ قانون مدنی ایران این آزادی را به رسمیت شناخته و به طرفین اجازه می‌دهد که در صورتی که قرارداد مخالف صریح قانون نباشد، به شروط آن ملتزم شوند (قانون مدنی ایران، ماده ۱۰).

این اصل در اقتصاد مدرن نیز از اهمیت بسزایی برخوردار است و به عنوان مبنای انعقاد قراردادهای تجاری در فضای رقابتی عمل می‌کند. آزادی قراردادی در چارچوب حقوق قراردادهای، انگیزه‌ای قوی برای انجام معاملات و بهبود روابط تجاری ایجاد می‌کند و به طرفین قرارداد اجازه می‌دهد شرایط و تعهدات خاص خود را تنظیم کنند (Beale, 2020:24). از این منظر، آزادی قراردادی به افزایش انعطاف‌پذیری و کارآمدی در بازارها کمک کرده و به افراد امکان می‌دهد که با اطمینان بیشتری وارد روابط تجاری شوند. نظریه‌پردازان حقوق و اقتصاد مانند ریچارد پوسنر نیز بر این باورند که آزادی قراردادی باعث کاهش هزینه‌های دادخواهی و تسریع روند حل اختلافات می‌شود، زیرا افراد با توافق دوجانبه می‌توانند از تعهدات قانونی یکسان تبعیت کنند (Posner, 1977:88).

با این حال، آزادی قراردادی در طول تاریخ همواره با چالش‌هایی مواجه بوده است. در حقوق مدرن، این اصل با محدودیت‌هایی مواجه شده که بیشتر به منظور حفظ عدالت و حمایت از حقوق افراد ضعیف‌تر است. به عنوان مثال، در انگلیس و ایران، مقرراتی برای حمایت از مصرف‌کنندگان در قراردادهای استاندارد و جلوگیری از سوءاستفاده طرف قوی‌تر قرارداد وضع شده است (McKendrick, 2021:64). قوانین حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان.

بنابراین، آزادی قراردادی نه تنها به عنوان اصلی قانونی و حقوقی بلکه به عنوان سازوکاری برای حفظ حقوق فردی و ارتقاء روابط تجاری مورد توجه قرار دارد و در بسیاری از نظام‌های حقوقی دنیا به عنوان یکی از اصول اساسی پذیرفته شده است (Brown, 2021:54).

۲. اهمیت آزادی قراردادی در قراردادهای اینترنتی

قراردادهای اینترنتی به دلیل توسعه فناوری و اینترنت به یکی از ارکان اصلی تعاملات اقتصادی و اجتماعی تبدیل شده‌اند. این نوع قراردادهای که در بستر فناوری دیجیتال منعقد می‌شوند، امکان انعطاف‌پذیری بالایی را فراهم می‌کنند و اصول حقوقی جدیدی مانند آزادی قراردادی را در تنظیم روابط بین طرفین معرفی کرده‌اند. آزادی قراردادی به طرفین اجازه می‌دهد توافق‌های متناسب با نیازهای خود را، بدون نیاز به حضور فیزیکی یا محدودیت زمانی و مکانی، تنظیم کنند.

ظهور پروتکل‌های امن در دهه ۱۹۹۰ راه را برای گسترش قراردادهای آنلاین هموار کرد. نظام‌های حقوقی مختلف، مانند انگلستان و ایران، قوانین ویژه‌ای را برای تطبیق قراردادهای اینترنتی با چارچوب‌های قانونی خود تصویب کردند. به عنوان مثال، قانون امضای الکترونیکی مصوب ۲۰۰۰ در انگلستان و قانون تجارت الکترونیکی ایران مصوب ۱۳۸۲، اعتبار قانونی برای این قراردادهای ایجاد کردند.

مزایای قراردادهای اینترنتی شامل انعطاف‌پذیری در تنظیم شرایط و شخصی‌سازی قراردادهای استفاده از فناوری‌هایی نظیر الگوریتم‌های پیشرفته است. این امکان به شرکت‌های تجارت الکترونیکی، مانند آمازون و علی‌بابا، کمک کرده تا با ارائه خدمات متناسب با نیازهای مشتریان، مرزهای جغرافیایی و فرهنگی را کاهش دهند. با این حال، چالش‌هایی نیز در این نوع قراردادهای وجود دارد.

یکی از چالش‌های مهم، شرایط غیرمنصفانه‌ای است که توسط طرف قوی‌تر قرارداد به مصرف‌کنندگان تحمیل می‌شود. قراردادهای استاندارد آنلاین معمولاً امکان مذاکره را از مصرف‌کنندگان سلب کرده و آن‌ها را ملزم به پذیرش شروط از پیش تعیین شده می‌کند. در انگلستان، قانون حقوق مصرف‌کنندگان (۲۰۱۵) برای مقابله با چنین چالش‌هایی تدوین شده است.

مسائل دیگری مانند احراز هویت نیز در فضای دیجیتال اهمیت دارند. امکان جعل هویت یا ناشناسی در اینترنت می‌تواند منجر به اختلافات جدی شود. برای مقابله با این مشکل، فناوری‌هایی مانند امضای دیجیتال و سیستم‌های احراز هویت مبتنی بر بلاکچین توسعه یافته‌اند. امنیت اطلاعات نیز یکی از موانع اصلی است. تهدیداتی همچون هک و سرقت داده‌ها موجب شده تا قوانینی مانند GDPR در اتحادیه اروپا به حفظ حریم خصوصی کاربران و امنیت سایبری بپردازند.

در ایران، قراردادهای اینترنتی تحت قانون تجارت الکترونیکی تنظیم شده و اصول حقوق قراردادهای با مقتضیات فضای دیجیتال تطبیق یافته است. فروشندگان آنلاین موظف به ارائه اطلاعات شفاف و رعایت شرایط منصفانه هستند. در انگلستان، قوانین مشابهی مانند قانون حقوق مصرف‌کنندگان چارچوب‌های حمایتی بیشتری ارائه می‌دهند و با تمرکز بر رویه‌های قضایی، از حقوق مصرف‌کنندگان حمایت می‌کنند.

نسل جدید قراردادهای اینترنتی، یعنی قراردادهای هوشمند مبتنی بر بلاکچین، چالش‌های تازه‌ای برای نظام‌های حقوقی به همراه آورده است. این قراردادها که به صورت خودکار اجرا می‌شوند، اگرچه انعطاف‌پذیری بیشتری ارائه می‌دهند، اما مسائل حقوقی جدیدی مانند مسئولیت در صورت خطای الگوریتم را مطرح می‌کنند.

در نهایت، موفقیت قراردادهای اینترنتی وابسته به تعادلی میان آزادی قراردادی، حمایت از مصرف‌کنندگان و امنیت سایبری است. ایجاد قوانین شفاف و تقویت نظارت بر فضای دیجیتال می‌تواند بستر مناسبی برای رشد و توسعه این قراردادها فراهم کند.

۳. چالش‌ها و مسائل مرتبط با آزادی قراردادی در قراردادهای اینترنتی

قراردادهای اینترنتی به عنوان ابزاری برای انجام معاملات و توافقات تجاری، بسیاری از محدودیت‌های قراردادهای سنتی را برطرف کرده‌اند. با این حال، با گسترش استفاده از این نوع قراردادها، چالش‌ها و مسائل حقوقی، اخلاقی و اجتماعی متعددی نیز به وجود آمده است که می‌توانند اصل آزادی قراردادی را تحت تأثیر قرار دهند. این چالش‌ها عمدتاً به دلیل ماهیت دیجیتال و فضای مجازی این قراردادها هستند که در آن طرفین ممکن است به دلیل عدم حضور فیزیکی و ناشناسی، به طور کامل از حقوق خود آگاه نباشند. در این مقاله، به بررسی چالش‌های حقوقی، اخلاقی و اجتماعی مربوط به اجرای اصل آزادی قراردادی در قراردادهای اینترنتی پرداخته خواهد شد.

۳-۱. چالش‌های حقوقی

۳-۱-۱. تأیید هویت طرفین قرارداد

یکی از بزرگترین چالش‌های حقوقی در قراردادهای اینترنتی، مسئله تأیید هویت طرفین قرارداد است. در قراردادهای سنتی، طرفین معمولاً با یکدیگر روبه‌رو می‌شوند و می‌توانند هویت یکدیگر را شناسایی کنند. اما در فضای آنلاین، تأیید هویت طرفین قرارداد به‌ویژه در زمانی که یکی از طرفین ناشناس است، یک چالش جدی به شمار می‌آید. در این شرایط، ممکن است یک یا هر دو طرف قرارداد قادر به احراز هویت یکدیگر نباشند، که این موضوع می‌تواند منجر به مشکلاتی مانند کلاهبرداری، تقلب یا حتی سوءاستفاده از اطلاعات شخصی شود. در حقوق ایران، تأیید هویت طرفین در قراردادهای اینترنتی به‌طور خاص از طریق قوانین الکترونیکی و مقررات مربوط به امضای دیجیتال مورد توجه قرار گرفته است. برای مثال، قانون امضای دیجیتال مصوب ۱۳۸۲ ایران، امضای دیجیتال را به‌عنوان وسیله‌ای برای تأیید هویت طرفین قراردادها معرفی کرده است. این قانون به‌طور مشخص شرایط قانونی برای استفاده از امضای دیجیتال و تأثیر آن در اعتبار قراردادهای الکترونیکی را تعیین کرده است (قانون امضای دیجیتال، ۱۳۸۲). در حقوق انگلیس نیز، تأیید هویت طرفین قرارداد به‌وسیله ابزارهایی مانند امضای الکترونیکی و پلتفرم‌های احراز هویت آنلاین انجام می‌شود. با این حال، از آنجا که قانون انگلیس به‌طور گسترده‌تر به‌ویژه در حوزه تجارت الکترونیک توسعه یافته است، به نظر می‌رسد که فرآیند تأیید هویت در این کشور نسبت به ایران پیشرفته‌تر است.

۳-۱-۲. تعیین مکان انعقاد قرارداد

یکی دیگر از چالش‌های حقوقی مربوط به قراردادهای اینترنتی، مسئله تعیین مکان انعقاد قرارداد است. در قراردادهای سنتی، مکان انعقاد قرارداد معمولاً محل فیزیکی طرفین است، اما در قراردادهای اینترنتی، چون طرفین ممکن است در کشورهای مختلف قرار داشته باشند و از بسترهای دیجیتال استفاده کنند، تعیین مکان انعقاد قرارداد به یکی از چالش‌های حقوقی تبدیل می‌شود.

در حقوق ایران، بر اساس ماده ۱ قانون مدنی، قراردادهای در مکان‌هایی که طرفین توافق کرده‌اند، انعقاد می‌یابند. اما در فضای اینترنتی که طرفین ممکن است هیچ‌گاه همدیگر را ملاقات نکنند، تعیین مکان انعقاد قرارداد می‌تواند مشکلاتی را به وجود آورد. در حقوق انگلیس، این مشکل از طریق پذیرش مفهومی به نام "مکان اجرایی" قراردادهای که بر اساس اصول اساسی کامن‌لا و قوانین تجارت الکترونیک به‌طور خاص تنظیم شده است، برطرف شده است. این قوانین به طرفین این امکان را می‌دهند که توافق کنند که قرارداد در کجا به‌طور رسمی و قانونی منعقد می‌شود (Chen-Wishart, 2018:33).

۳-۱-۳. اعتبار امضاهای دیجیتال

امضاهای دیجیتال یکی از ابزارهای اساسی برای اعتبار قراردادهای اینترنتی هستند. در بسیاری از قراردادهای اینترنتی، امضای دیجیتال به‌عنوان جایگزین امضای دستی، برای اثبات توافق طرفین مورد استفاده قرار می‌گیرد. اما اعتبار این امضاها یکی از مسائل پیچیده است که در برخی کشورها مانند ایران و انگلیس هنوز به‌طور کامل حل نشده است.

در ایران، قانون امضای دیجیتال به‌طور رسمی امضاهای دیجیتال را به رسمیت شناخته است، اما هنوز نگرانی‌هایی در خصوص عدم رعایت استانداردهای بین‌المللی و مسائل فنی در این زمینه وجود دارد. در مقابل، در حقوق انگلیس، امضاهای دیجیتال با استفاده از روش‌های پیشرفته‌تری مانند گواهی‌نامه‌های دیجیتال و پلتفرم‌های اعتماد الکترونیکی احراز می‌شوند. در این راستا، انگلیس یکی از پیشروان در زمینه قوانین مربوط به امضای دیجیتال است و این قوانین به‌طور مداوم با تغییرات فناوری تطبیق داده می‌شوند (Atiyah, 2019:140).

۳-۲-۳. چالش‌های اخلاقی و اجتماعی

۳-۲-۳-۱. نقض حریم خصوصی

مسئله حریم خصوصی یکی از مهم‌ترین چالش‌های اخلاقی و اجتماعی در قراردادهای اینترنتی است. در دنیای دیجیتال، اطلاعات شخصی افراد به‌راحتی در معرض دسترسی قرار می‌گیرد و در بسیاری از موارد، این اطلاعات بدون رضایت کاربران جمع‌آوری می‌شود. این مسئله به‌ویژه زمانی مشکل‌ساز می‌شود که داده‌های شخصی افراد برای اهداف تجاری یا تبلیغاتی استفاده شوند.

در حقوق ایران، قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان و همچنین قانون حفاظت از داده‌های شخصی، به‌طور ویژه بر حفظ حریم خصوصی افراد و نحوه استفاده از داده‌های شخصی در قراردادهای اینترنتی تأکید دارد. اما هنوز هم در برخی موارد، نظارت و اجرای این قوانین در فضای آنلاین با چالش‌هایی مواجه است. در حقوق انگلیس نیز، قوانین مشابهی برای حفاظت از داده‌های شخصی و حریم خصوصی افراد وجود دارد که مهم‌ترین آن‌ها قانون حفاظت از داده‌ها است. این قانون به‌طور خاص به نحوه جمع‌آوری، ذخیره‌سازی و استفاده از داده‌های شخصی در بسترهای دیجیتال می‌پردازد و متخلفان را به مجازات‌هایی چون جریمه‌های مالی سنگین محکوم می‌کند.

۳-۲-۳-۲. سوءاستفاده از داده‌های شخصی

یکی دیگر از چالش‌های اجتماعی و اخلاقی در قراردادهای اینترنتی، سوءاستفاده از داده‌های شخصی کاربران است. بسیاری از کسب‌وکارها برای بهینه‌سازی تجربه خرید و تبلیغات خود، اطلاعات شخصی کاربران را جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل می‌کنند. این داده‌ها می‌توانند شامل اطلاعات مالی، خریدهای گذشته، موقعیت جغرافیایی و ترجیحات شخصی باشند. در برخی موارد، این اطلاعات بدون آگاهی یا رضایت کاربران به فروش می‌رسند یا برای اهداف تبلیغاتی به‌طور نادرست استفاده می‌شوند.

در حقوق ایران، قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان و همچنین قانون حمایت از داده‌های شخصی، تلاش‌هایی برای جلوگیری از سوءاستفاده از داده‌ها کرده‌اند. با این حال، این قوانین هنوز نیاز به به‌روزرسانی و تقویت دارند تا با چالش‌های جدید دنیای دیجیتال سازگار شوند. در حقوق انگلیس، قوانین حفاظت از داده‌ها بسیار سخت‌گیرانه‌تر است و نهادهای مسئول نظارت بر نحوه استفاده از داده‌ها و رعایت حقوق مصرف‌کنندگان هستند. علاوه بر این، قوانین مربوط به عمومی‌سازی اطلاعات و نحوه استفاده از آن‌ها در انگلیس بسیار دقیق و به‌روز است.

۳-۲-۳-۳. قراردادهای ناعادلانه و سوءاستفاده از شرایط

در قراردادهای اینترنتی، طرفین ممکن است تحت تأثیر شرایط ناعادلانه‌ای قرار گیرند که حقوق یکی از طرفین را نقض کند. به‌ویژه در زمانی که یکی از طرفین نسبت به دیگری از قدرت و توانایی بیشتری برخوردار است، شرایط قرارداد به‌طور یک‌جانبه تنظیم می‌شود. این

وضعیت ممکن است موجب سوءاستفاده از طرف ضعیف‌تر شود، به‌ویژه در زمینه قراردادهای استاندارد که در آن طرفین مجبور به پذیرش شروط از پیش تعیین‌شده هستند.

در حقوق ایران، قوانینی وجود دارند که از طرفین ضعیف‌تر حمایت می‌کنند، اما این قوانین هنوز به‌طور کامل در زمینه قراردادهای اینترنتی پیاده‌سازی نشده‌اند. در حقوق انگلیس، قوانین بیشتری برای جلوگیری از قراردادهای ناعادلانه و سوءاستفاده از شرایط وجود دارد و به‌ویژه در قراردادهای استاندارد، شرایط ناعادلانه نمی‌توانند اجرا شوند (McKendrick, 2021: 64).

با توجه به رشد سریع قراردادهای اینترنتی و اهمیت روزافزون آن‌ها در دنیای تجارت و زندگی شخصی، چالش‌ها و مسائل مربوط به آزادی قراردادی در این نوع قراردادها باید به‌طور جدی مورد توجه قرار گیرد. در این راستا، قوانین و مقررات کشورهای مختلف باید به‌طور مداوم با تحولات فناوری و نیازهای جامعه تطبیق داده شوند. در حقوق ایران و انگلیس، هرچند تلاش‌هایی برای حل مسائل حقوقی، اخلاقی و اجتماعی مرتبط با قراردادهای اینترنتی انجام شده است، اما همچنان نیاز به بهبود و تقویت قوانین برای جلوگیری از سوءاستفاده و نقض حقوق طرفین ضعیف‌تر وجود دارد.

۳-۳. چالش‌های حقوقی و نیاز به تنظیم قوانین خاص

قراردادهای اینترنتی با وجود مزایای فراوان، به دلیل ماهیت مجازی و عدم حضور فیزیکی طرفین، چالش‌های متعددی را به همراه دارند. این چالش‌ها، از موضوعاتی چون احراز هویت، امنیت اطلاعات، و تعادل قدرت میان طرفین گرفته تا مسائل حقوقی فراملی، نیازمند قوانین خاص و مدرنی هستند که با تحولات فناوری هماهنگ باشند.

یکی از چالش‌های اصلی این قراردادها، شفافیت و وضوح شرایط است. بسیاری از قراردادهای آنلاین به‌صورت استاندارد تنظیم شده‌اند و مصرف‌کنندگان اغلب بدون خواندن یا درک کامل شرایط آن‌ها را می‌پذیرند. زبان پیچیده و حقوقی این قراردادها، به‌ویژه در پلتفرم‌های تجارت الکترونیک، باعث نابرابری در روابط قراردادی و تحمیل شرایط ناعادلانه به طرف ضعیف‌تر می‌شود. این مسئله نشان‌دهنده ضرورت تدوین قوانینی است که شرایط قرارداد را شفاف‌تر و عادلانه‌تر کنند.

چالش دوم به احراز هویت در فضای دیجیتال مربوط می‌شود. برخلاف قراردادهای سنتی که در آن‌ها هویت طرفین معمولاً مشخص است، در قراردادهای اینترنتی امکان جعل و سوءاستفاده از هویت وجود دارد. این امر در معاملات آنلاین، به‌ویژه مواردی که شامل اطلاعات حساس مالی است، مشکلات جدی ایجاد می‌کند. فناوری‌هایی نظیر امضای دیجیتال و بلاکچین ابزارهایی برای تضمین هویت و اعتبار قراردادها ارائه می‌دهند، اما به قوانین سخت‌گیرانه‌تری برای حمایت قانونی از این فناوری‌ها نیاز است.

امنیت اطلاعات و حریم خصوصی از دیگر مسائل مهم قراردادهای اینترنتی است. تبادل داده‌های حساس در فضای دیجیتال، مانند اطلاعات مالی و شخصی، خطراتی نظیر هک و سوءاستفاده از داده‌ها را به همراه دارد. تنظیم قوانین دقیق برای حفاظت از اطلاعات و حمایت از حقوق کاربران در برابر نقض حریم خصوصی ضروری است. در این زمینه، قوانینی نظیر GDPR در اتحادیه اروپا نقش مهمی ایفا می‌کنند و می‌توانند الگوی مناسبی برای دیگر کشورها باشند.

یکی دیگر از چالش‌های بزرگ، تعیین مرجع قضائی و قوانین حاکم بر قراردادهای اینترنتی است. از آنجا که این قراردادها معمولاً فراملی هستند، در صورت بروز اختلاف، مشخص کردن دادگاه صلاحیت‌دار و قانون حاکم بر دعوا دشوار است. داوری آنلاین به‌عنوان یک روش حل اختلاف نوین می‌تواند به کاهش پیچیدگی‌های حقوقی و هزینه‌های دادرسی کمک کند.

چالش نهایی به عدم توازن قدرت میان طرفین قرارداد مربوط می‌شود. در بسیاری از موارد، شرکت‌های بزرگ شرایط قرارداد را به صورت یکطرفه تنظیم کرده و به طرف ضعیف‌تر، معمولاً مصرف‌کننده، تحمیل می‌کنند. این موضوع می‌تواند منجر به تضییع حقوق مصرف‌کنندگان شود. تدوین تدابیر قانونی برای حمایت از مصرف‌کنندگان، به‌ویژه در برابر شروط ناعادلانه، ضروری است.

در ایران، قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲ تلاش کرده تا چارچوب حقوقی مناسبی برای مدیریت این چالش‌ها فراهم کند. در انگلستان نیز قوانینی مانند مقررات امضای الکترونیکی (۲۰۰۲) و قانون حقوق مصرف‌کنندگان (۲۰۱۵) به مسائل مرتبط با امنیت، شفافیت و توازن قدرت پرداخته‌اند.

به طور کلی، موفقیت قراردادهای اینترنتی در گرو ایجاد تعادلی میان آزادی قراردادی، امنیت اطلاعات، و حمایت از حقوق مصرف کنندگان است. قوانین دقیق، فناوری های نوین، و سازوکارهای حل اختلاف مؤثر می توانند به بهبود این تعاملات کمک کنند.

۴. ضرورت تنظیم قوانین خاص

با توجه به چالش های متعدد در قراردادهای اینترنتی، نیاز به تدوین و تنظیم قوانین خاص برای مدیریت این قراردادها بیش از پیش احساس می شود. به طور خاص، قوانین باید به گونه ای طراحی شوند که توازن میان آزادی قراردادی و حمایت از طرف ضعیف تر حفظ شود. برای این منظور، پیشنهاداتی به شرح زیر مطرح می شود:

۱. **تنظیم قوانین جدید برای قراردادهای استاندارد:** باید قوانینی برای تنظیم قراردادهای استاندارد به ویژه در تجارت الکترونیک تدوین شود که تضمین کند شرایط قرارداد عادلانه است و طرف ضعیف تر از حقوق خود محروم نمی شود. این قوانین باید شامل شفاف سازی شرایط، وضوح زبان قرارداد و فراهم کردن امکان مذاکره برای طرفین باشد (Beale, 2020:25).

۲. **تقویت قوانین مرتبط با امنیت داده ها و حریم خصوصی:** با توجه به اهمیت داده های شخصی در قراردادهای اینترنتی، ایجاد یک چارچوب جامع برای حفاظت از حریم خصوصی و اطلاعات حساس افراد ضروری است. استفاده از فناوری های نوین مانند بلاکچین و سیستم های احراز هویت پیشرفته می تواند در این زمینه مؤثر باشد. در این راستا، قوانین مانند GDPR در اتحادیه اروپا و قانون حفاظت از اطلاعات شخصی در ایران باید تقویت شوند (Brown, 2021:54).

۳. **حمایت از حقوق مصرف کنندگان:** باید تدابیر قانونی برای حمایت از حقوق مصرف کنندگان در برابر شرایط ناعادلانه و سوءاستفاده از اطلاعات شخصی آنها ایجاد شود. برای مثال، تدوین قوانین خاص برای قراردادهای مصرف کننده محور در تجارت الکترونیک می تواند به عدالت بیشتر در این حوزه کمک کند (McKendrick, 2021:64).

۴. **حل اختلافات و داوری آنلاین:** ایجاد یک سیستم حل اختلاف آنلاین، به ویژه برای قراردادهای فراملی، می تواند به طرفین این امکان را بدهد که بدون نیاز به حضور فیزیکی در دادگاه ها، اختلافات خود را حل کنند. این سیستم باید سریع، شفاف و معتبر باشد و به ویژه در مسائل مربوط به اجرای قراردادهای بین المللی کاربرد داشته باشد. راهکارهای داوری آنلاین و پلتفرم های حل اختلاف مانند e-ADR، می تواند در این راستا به کاهش هزینه های قضائی کمک کند (Posner, 2019:88).

۵. **تنظیم قوانین بین المللی برای قراردادهای اینترنتی:** با توجه به ماهیت جهانی قراردادهای اینترنتی، نیاز به تدوین قوانین بین المللی که در سطح جهانی قابل اعمال باشد، ضروری است. این قوانین باید شامل اصول و استانداردهایی باشد که به هم راستایی قوانین کشورها کمک کند و از بروز تضادهای حقوقی جلوگیری نماید (Rousseau, 1762:77).

در نهایت، موفقیت در ایجاد یک چارچوب قانونی برای قراردادهای اینترنتی مستلزم همکاری بین المللی و تلاش های مستمر برای به روز رسانی قوانین است تا با پیشرفت های فناورانه هماهنگ باشد.

۵. اصل آزادی قراردادی در حقوق ایران و انگلیس

۵-۱. آزادی قراردادی در حقوق ایران

در نظام حقوقی ایران، اصل آزادی قراردادی به عنوان یک اصل بنیادین در ماده ۱۰ قانون مدنی تصریح شده است. این ماده بیان می کند که "قراردادهای خصوصی نسبت به کسانی که آن را منعقد نموده اند، در صورتی که مخالف صریح قانون نباشد، نافذ است" (قانون مدنی ایران، ماده ۱۰). بر این اساس، طرفین قرارداد می توانند محتوای قراردادهای خود را به صورت آزادانه تعیین کنند، مگر در مواردی که قانون به طور صریح محدودیت هایی تعیین کرده باشد. در مقابل، حقوق انگلیس به دلیل ویژگی های خاص خود در نظام کامن لا، چارچوب متفاوتی برای آزادی قراردادی فراهم کرده است. در حقوق انگلیس، اصل آزادی قراردادی از اهمیت زیادی برخوردار است، اما به دلیل وجود دکترین توجه و اصل عدالت قراردادی، محدودیت هایی بر آن اعمال می شود که برای حفظ عدالت و حمایت از حقوق طرفین ضروری به نظر می رسد (Atiyah, 2019:140).

آزادی قراردادی یکی از اصول بنیادین در حقوق قراردادها است که به افراد این اختیار را می دهد تا با اراده آزاد خود، قراردادهایی منعقد کنند که شرایط آنها بر اساس توافق طرفین و به دور از مداخله غیر ضروری از جانب قانون تنظیم شود. این اصل در بسیاری از نظام های حقوقی

پذیرفته شده و مورد توجه قرار گرفته است، اما نحوه پیاده‌سازی آن در هر کشور با توجه به ویژگی‌های فرهنگی، اقتصادی و حقوقی خاص آن کشور متفاوت است. در این بخش، به بررسی اصل آزادی قراردادی در حقوق ایران و انگلیس خواهیم پرداخت و نقاط مشترک و تفاوت‌های میان این دو سیستم حقوقی را تحلیل خواهیم کرد.

در نظام حقوقی ایران، آزادی قراردادی به عنوان یکی از اصول مهم حقوق قراردادهای پذیرفته شده است و از این منظر، طرفین قرارداد این آزادی را دارند که محتوای قرارداد را خود تعیین کنند، مشروط بر آن که این محتوای قرارداد مخالف قوانین آمره نباشد. اصل آزادی قراردادی در قانون مدنی ایران به وضوح به رسمیت شناخته شده است، به‌ویژه در ماده ۱۰ این قانون که بیان می‌دارد: «قراردادهای خصوصی بین طرفین، در صورتی که مخالف صریح قانون نباشد، لازم‌الاتباع است» (قانون مدنی ایران، ماده ۱۰). این ماده به معنای آن است که طرفین قرارداد در تعیین شرایط قرارداد آزاد هستند، اما در عین حال این آزادی محدود به قوانین آمره است که منافع عمومی و حقوق دیگران را حفاظت می‌کند. به عبارت دیگر، اگر قرارداد مخالف نظم عمومی یا اخلاق حسنه باشد، اعتبار نخواهد داشت. به همین دلیل، در حقوق ایران، در حالی که اصل آزادی قراردادی پذیرفته شده است، محدودیت‌هایی برای حفاظت از حقوق اجتماعی و عمومی وجود دارد.

این اصل در حقوق ایران نه تنها از دیدگاه نظری به رسمیت شناخته شده است، بلکه در عمل نیز برای حمایت از طرف ضعیف‌تر در قراردادها نظیر مصرف‌کنندگان و کارگران تدابیری اندیشیده شده است. در این راستا، قراردادهایی که در آن طرفین، به‌ویژه طرف ضعیف‌تر قرارداد، توانایی پیش‌بینی شرایط قرارداد را ندارند، تحت نظارت و قواعد ویژه‌ای قرار می‌گیرند تا از بروز سوءاستفاده جلوگیری شود. از جمله این قوانین می‌توان به قوانین حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان اشاره کرد که در آن، شروط و قراردادهای یک‌جانبه توسط تجار و تولیدکنندگان برای مصرف‌کنندگان باید منصفانه و عادلانه باشد.

در نظام حقوقی ایران، در کنار اصل آزادی قراردادی، قوانین حمایتی متعددی وجود دارد که برای جلوگیری از تبعیض و فشار بر طرفین ضعیف‌تر قرارداد تدوین شده است. به عنوان مثال، در ماده ۱۱ قانون مدنی ایران، قراردادهایی که شامل شروطی هستند که موجب ضرر به طرف ضعیف می‌شود، باطل اعلام می‌شوند. این رویکرد نشان‌دهنده اهمیت حمایت از منافع عمومی و حقوق افراد در برابر فشارهای ناشی از قراردادهای ناعادلانه است. همچنین، قوانین و مقررات مربوط به کارگر و کارفرما و حقوق مصرف‌کنندگان نیز به‌طور ویژه به این منظور طراحی شده‌اند که طرف ضعیف‌تر در قرارداد، چه در موقعیت شغلی و چه در موقعیت مصرفی، از شرایط منصفانه‌ای برخوردار شود.

۵-۲. آزادی قراردادی در حقوق انگلیس

در نظام حقوقی انگلیس، اصل آزادی قراردادی به‌ویژه در چارچوب سیستم کامن‌لا جایگاه بسیار مهمی دارد. در این سیستم، آزادی قراردادی به معنای آن است که طرفین قرارداد بدون نیاز به دخالت دولت یا دستگاه قضایی، می‌توانند شرایط و مفاد قرارداد را تعیین کنند. این آزادی در نظام کامن‌لا به‌ویژه در مورد قراردادهای تجاری و مدنی که میان افراد یا شرکت‌ها منعقد می‌شود، به‌طور گسترده پذیرفته شده است. در اینجا نیز، همان‌طور که در حقوق ایران مطرح شد، اصل آزادی قراردادی با محدودیت‌هایی همراه است که از جمله مهم‌ترین این محدودیت‌ها، حمایت از طرفین ضعیف‌تر قرارداد است.

در نظام انگلیس، دولت معمولاً وارد جزئیات محتوای قراردادهای نمی‌شود، اما از آن‌جا که قوانین ناظر بر قراردادهای همچنان برای حفظ نظم عمومی و حمایت از حقوق افراد ضعیف‌تر وجود دارد، این اصل به شکل متوازن و معقولی اجرایی می‌شود. به عنوان مثال، در حقوق انگلیس، قوانینی وجود دارد که به‌ویژه در قراردادهای مصرف‌کننده و قراردادهای تجاری، از سوءاستفاده از طرف ضعیف جلوگیری می‌کند. قانون قراردادهای مصرف‌کنندگان به‌ویژه برای حمایت از مصرف‌کنندگان طراحی شده است و در آن به شرکت‌ها و کسب‌وکارها این الزام داده شده که شرایط قراردادهای خود را به‌طور شفاف و واضح اعلام کنند تا مصرف‌کننده از قبل از اقدام به خرید یا ورود به قرارداد، از تمام شرایط و ضوابط آگاه باشد (Chen-Wishart, 2018:90).

در نظام انگلیس، یکی از مهم‌ترین ابعاد آزادی قراردادی، رعایت اصل شفافیت و آگاهی طرفین قرارداد از تمامی شرایط است. در این راستا، قوانین حمایتی نظیر قانون حفاظت از حقوق مصرف‌کنندگان به‌ویژه برای جلوگیری از قراردادهای ناعادلانه و سوءاستفاده از مصرف‌کنندگان وضع شده‌اند. این قوانین به شرکت‌ها و فروشندگان الزام می‌کنند تا شرایط قرارداد را به وضوح به مصرف‌کنندگان اعلام کنند و از قراردادی که به‌طور غیرمنصفانه‌ای به نفع یکی از طرفین است، جلوگیری به عمل آورند.

۵-۳. بررسی تطبیقی نمونه هایی از قراردادهای اینترنتی در ایران و انگلیس

اصل آزادی قراردادی، که به طرفین این امکان را می دهد که در انعقاد قراردادهای خود شروط و شرایط مورد نظرشان را تعیین کنند، در حقوق ایران و انگلیس به ویژه در حوزه قراردادهای اینترنتی، حائز اهمیت است. این اصل نه تنها به طرفین آزادی عمل در تعیین مفاد قرارداد می دهد، بلکه تضمین کننده انعطاف پذیری و تطابق قراردادها با نیازها و خواسته های طرفین است. باین حال، این آزادی در هر دو نظام حقوقی تحت تأثیر اصول و محدودیت های خاص خود قرار دارد که در ادامه از طریق بررسی چندین مثال عینی به آن پرداخته خواهد شد. این مثال ها، که شامل خرید نرم افزار، اشتراک خدمات پخش آنلاین، فروش محصولات دیجیتال با پیش پرداخت، و ارائه خدمات آموزشی آنلاین هستند، به طور جامع نحوه اعمال اصل آزادی قراردادی در هر دو کشور را مقایسه و تحلیل خواهند کرد.

خرید نرم افزار

حقوق ایران: در حقوق ایران، خرید نرم افزار از فروشگاه های اینترنتی به طور خاص تحت قانون تجارت الکترونیکی و ماده ۱۰ قانون مدنی قرار می گیرد. اصل آزادی قراردادی در این زمینه به این معناست که طرفین قرارداد می توانند شرایطی مانند قیمت، نوع نرم افزار، و حتی مدت زمان استفاده را تعیین کنند، به شرطی که این شرایط با اصول قانونی و نظم عمومی مغایرت نداشته باشد (ماده ۱۰ قانون مدنی) (پژوهش، ۲۰۲۱). به عنوان مثال، اگر فروشنده نرم افزار شرط کند که خریدار نمی تواند نرم افزار را به دیگران منتقل کند، این شرط در صورتی معتبر است که به صورت شفاف اعلام شده باشد و مغایرتی با حقوق مصرف کننده نداشته باشد. اگر فروشنده اطلاعات غلطی درباره قابلیت های نرم افزار (مثلاً عدم پشتیبانی از زبان فارسی) به خریدار بدهد، خریدار طبق قانون می تواند قرارداد را فسخ کرده و خسارت دریافت کند.

حقوق انگلیس: در انگلیس، قوانین همچون Consumer Rights Act 2015 و اصول کامن لا برای حمایت از مصرف کنندگان و تضمین شفافیت در قراردادهای اینترنتی طراحی شده اند. بر اساس این قوانین، فروشندگان باید اطلاعات شفاف و دقیق در مورد نرم افزار ارائه دهند و هیچ گونه شرایط غیرمنصفانه ای که حقوق مصرف کننده را نقض کند، پذیرفته نخواهد شد. اگر اطلاعات نادرست درباره قابلیت های نرم افزار ارائه شود، خریدار می تواند قرارداد را فسخ کرده و بازپرداخت دریافت کند. به طور کلی، در حقوق انگلیس، شفافیت و انصاف در قراردادهای اینترنتی بسیار مورد توجه قرار دارد و قوانین کامن لا نیز در تفسیر و اجرای این قراردادها نقش اساسی دارند.

اشتراک خدمات پخش آنلاین

حقوق ایران: در ایران، خرید اشتراک خدمات پخش آنلاین مانند نماوا یا فیلمو باید با رعایت قانون تجارت الکترونیکی صورت گیرد. طبق این قانون، فروشنده یا ارائه دهنده خدمت موظف است اطلاعات دقیقی درباره شرایط استفاده، مدت اشتراک، حق لغو قرارداد، و نحوه بازپرداخت ارائه دهد (قانون تجارت الکترونیکی ایران، ۱۳۸۲). برای مثال، اگر فروشنده شرط کند که اشتراک فقط برای یک دستگاه خاص معتبر است، این شرط معتبر است به شرطی که پیش از خرید به طور کامل برای خریدار توضیح داده شده باشد. همچنین، اگر خریدار پس از خرید متوجه شود که اشتراک خدمات وعده داده شده (مثلاً دسترسی به محتوای خاص) در دسترس نیست، حق فسخ قرارداد را خواهد داشت.

حقوق انگلیس: در حقوق انگلیس، همانند ایران، استفاده از خدمات پخش آنلاین تحت پوشش قوانین مصرف کننده قرار دارد. طبق Consumer Contracts Regulations 2013، مصرف کنندگان حق دارند پیش از خرید تمامی شرایط و جزئیات محصول را به طور شفاف دریافت کنند. اگر شرایطی غیرمنصفانه، مانند عدم امکان لغو اشتراک یا نادرست بودن اطلاعات ارائه شده درباره محتوا، وجود داشته باشد، قرارداد قابل فسخ است و مصرف کننده می تواند از حق بازپرداخت خود استفاده کند. همچنین، در انگلستان قوانین سختگیرانه تری برای حمایت از حقوق مصرف کنندگان وجود دارد که شرکت ها را ملزم به رعایت آن ها می کند.

فروش محصولات دیجیتال با پیش پرداخت

حقوق ایران: فروش محصولات دیجیتال با پیش پرداخت در ایران تحت پوشش قانون تجارت الکترونیکی قرار دارد. در این قراردادها، فروشنده باید پیش از دریافت پیش پرداخت، تمامی شرایط و زمان تحویل محصول را شفاف اعلام کند (قانون تجارت الکترونیکی ایران، ۱۳۸۲). به عنوان مثال، اگر یک بازی کامپیوتری در حال توسعه است و فروشنده پیش پرداختی از خریدار می گیرد، باید تاریخ دقیق تحویل

بازی و ویژگی‌های آن را ذکر کند. اگر بازی با ویژگی‌هایی متفاوت از آنچه در توضیحات آمده بود تحویل داده شود، خریدار حق فسخ قرارداد را دارد و می‌تواند درخواست بازپرداخت کند.

حقوق انگلیس: در انگلیس، پیش‌پرداخت برای خرید محصولات دیجیتال تحت نظارت Consumer Contracts Regulations 2013 و Consumer Rights Act 2015 است. در اینجا نیز مانند ایران، خریدار حق دارد از پیش‌پرداخت خود انصراف دهد، به‌ویژه اگر محصول مطابق توضیحات ارائه‌شده تحویل داده نشود. (Brown & Taylor, 2021, p. 145) به‌عنوان مثال، اگر یک بازی که خریدار پیش‌پرداخت آن را داده است، پس از تحویل دارای نقص فنی یا مشکلات جدی در عملکرد باشد، خریدار می‌تواند قرارداد را فسخ کرده و بازپرداخت دریافت کند.

خدمات آموزشی آنلاین

حقوق ایران: در ایران، ارائه خدمات آموزشی آنلاین تحت نظارت قوانین تجارت الکترونیکی است. پلتفرم‌های آموزشی آنلاین مانند فرادرس باید اطلاعات دقیقی در مورد محتوای دوره، قیمت، مدت زمان دوره، و گواهینامه‌های ارائه‌شده را ارائه دهند. اگر دوره‌ای مطابق توضیحات ارائه‌شده نباشد، دانشجو حق فسخ قرارداد و مطالبه بازپرداخت را دارد. برای مثال، اگر پس از خرید دوره، دانشجو متوجه شود که برخی از مطالب وعده‌داده‌شده در دسترس نیست، یا گواهینامه‌ای که وعده داده شده صادر نشود، می‌تواند قرارداد را لغو کند.

حقوق انگلیس: در انگلیس، خدمات آموزشی آنلاین مانند Coursera یا Udemey تحت قوانین Consumer Rights Act 2015 و Consumer Contracts Regulations 2013 قرار دارند. طبق این قوانین، پلتفرم‌های آموزشی باید به‌طور شفاف اطلاعات کاملی درباره محتوای دوره و گواهینامه‌های آن ارائه دهند. اگر دوره آموزشی مطابق توضیحات اولیه نباشد، دانشجو حق فسخ قرارداد و دریافت بازپرداخت را دارد. (Williams, 2022, p. 133) در این زمینه، مصرف‌کنندگان از حمایت بیشتری برخوردارند و قوانین به‌طور خاص بر شرایط غیرمنصفانه در قراردادهای اینترنتی نظارت می‌کنند.

این مثال‌ها نشان می‌دهند که در هر دو نظام حقوقی ایران و انگلیس، اصل آزادی قراردادی به رسمیت شناخته شده است، اما در اجرای این اصل تفاوت‌هایی وجود دارد. در ایران، علاوه بر آزادی قراردادی، باید توجه خاصی به ملاحظات شرعی و نظم عمومی شود، در حالی که در انگلیس، قوانین سکولار و حمایت‌های قوی‌تر از مصرف‌کنندگان به‌ویژه در زمینه شفافیت و انصاف در قراردادهای اینترنتی وجود دارد. این مقایسه نشان می‌دهد که هرچند آزادی قراردادی در هر دو نظام به رسمیت شناخته شده است، اما قوانین انگلیس به‌طور کلی انعطاف‌پذیرتر و حمایت‌کننده‌تر از مصرف‌کنندگان هستند.

۶. مقایسه حقوق ایران و انگلیس در زمینه آزادی قراردادی

آزادی قراردادی در هر دو نظام حقوقی ایران و انگلستان به‌عنوان یک اصل اساسی پذیرفته شده است، اما نحوه اجرای این اصل به دلیل تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و قانونی میان این دو کشور تفاوت‌هایی دارد. در حقوق ایران، اصل آزادی قراردادی در ماده ۱۰ قانون مدنی تصریح شده و به طرفین قرارداد این امکان را می‌دهد که شرایط قراردادهای خود را بر اساس اراده آزاد تعیین کنند، مشروط بر آن که این شروط مخالف قوانین آمره یا نظم عمومی نباشند. قوانین آمره به‌طور خاص به حفظ نظم عمومی، حقوق افراد و منافع عمومی اختصاص دارند و عدم رعایت آن‌ها می‌تواند به بطلان قرارداد منجر شود.

یکی از ویژگی‌های برجسته حقوق ایران، حمایت از طرف ضعیف‌تر قرارداد است. برای نمونه، قوانین کار و حقوق مصرف‌کنندگان شامل تدابیر حمایتی خاصی هستند که از سوءاستفاده از طرف ضعیف‌تر، به‌ویژه در قراردادهای کاری و مصرف‌کنندگان، جلوگیری می‌کنند. این قوانین تلاش می‌کنند تا قراردادهایی منصفانه و عادلانه تنظیم شوند. به‌عنوان مثال، قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان به‌طور خاص شرایطی را پیش‌بینی کرده است که مصرف‌کنندگان در برابر سوءاستفاده احتمالی تولیدکنندگان یا فروشندگان حمایت شوند.

در مقابل، حقوق انگلستان که بر پایه نظام کامن‌لا استوار است، آزادی قراردادی را به‌صورت گسترده‌تر و با محدودیت‌های کمتری نسبت به ایران پذیرفته است. در این نظام، مداخله دولت یا قانون‌گذار در تنظیم قراردادهای به حداقل می‌رسد و طرفین می‌توانند شروط قرارداد را به‌طور آزادانه تعیین کنند. با این وجود، قوانینی نیز برای حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان و کارگران وجود دارد که از شرایط ناعادلانه در قراردادها جلوگیری می‌کنند.

در انگلستان، قانون حقوق مصرف‌کنندگان ۲۰۱۵ از جمله قوانین مهم در این زمینه است. این قانون شرکت‌ها را ملزم می‌کند تا شرایط قراردادهای خود را به‌صورت شفاف و قابل فهم برای مصرف‌کنندگان ارائه دهند و از تنظیم شرایط ناعادلانه جلوگیری کنند. اگر شروط قراردادی ناعادلانه یا غیرمنصفانه باشند، قرارداد می‌تواند غیرقابل اجرا شود. همچنین، قوانین ضد انحصار و ضد رقابت نیز برای جلوگیری از کاهش رقابت یا ایجاد انحصار در بازار وجود دارد. این قوانین نه تنها از منافع عمومی محافظت می‌کنند بلکه آزادی قراردادی را نیز در راستای شفافیت و انصاف تنظیم می‌نمایند.

یکی دیگر از تفاوت‌های مهم میان حقوق ایران و انگلستان، تعامل آن‌ها با قراردادهای بین‌المللی و فضای دیجیتال است. در انگلستان، قوانین متعددی برای تنظیم قراردادهای آنلاین و تجارت الکترونیک وجود دارد. این قوانین به‌طور خاص به حمایت از مصرف‌کنندگان در برابر شروط ناعادلانه و مبهم در قراردادهای دیجیتال می‌پردازند. همچنین، تأکید زیادی بر شفافیت اطلاعات و آگاهی مصرف‌کنندگان پیش از انعقاد قرارداد شده است.

در ایران نیز تلاش‌هایی برای تنظیم قراردادهای دیجیتال و حمایت از مصرف‌کنندگان در این فضا انجام شده است، اما این قوانین هنوز به‌اندازه انگلستان توسعه نیافته‌اند. قوانین موجود در ایران، مانند قانون تجارت الکترونیکی و قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان، چارچوب‌های اولیه‌ای برای قراردادهای دیجیتال ارائه می‌دهند، اما نیازمند بازنگری و به‌روزرسانی برای هماهنگی بیشتر با تحولات فناوری هستند.

هر دو نظام حقوقی ایران و انگلستان در تلاش‌اند تا تعادلی میان آزادی قراردادی و حمایت از حقوق طرف ضعیف‌تر برقرار کنند. در ایران، قوانین آمره و مقررات حمایتی شدیدتری وجود دارد که بر حمایت از حقوق کارگران و مصرف‌کنندگان تأکید دارد. این قوانین تلاش می‌کنند تا از انعقاد قراردادهای ناعادلانه جلوگیری کرده و حقوق افراد ضعیف‌تر را تضمین کنند.

در مقابل، انگلستان با توجه به اصول رقابت آزاد و شفافیت در قراردادها، آزادی قراردادی را به‌صورت گسترده‌تری اعمال می‌کند و درعین حال، قوانین حمایتی مانند قانون حقوق مصرف‌کنندگان و مقررات ضد انحصار را برای جلوگیری از سوءاستفاده از طرف ضعیف‌تر تدوین کرده است. این قوانین به‌طور مداوم به‌روزرسانی می‌شوند تا با تحولات جدید در تجارت و فناوری هماهنگ باشند.

در نهایت، آزادی قراردادی در هر دو نظام حقوقی به‌عنوان ابزاری برای تقویت روابط اقتصادی و اجتماعی به کار می‌رود. با این حال، ایران و انگلستان هر یک با توجه به شرایط خاص خود، رویکردهای متفاوتی برای حمایت از حقوق طرفین قرارداد و تنظیم بازار اتخاذ کرده‌اند. این مقایسه نشان می‌دهد که ترکیب مناسبی از آزادی قراردادی و تدابیر حمایتی می‌تواند به ایجاد توازن مطلوب در نظام‌های حقوقی کمک کند.

در حقوق ایران، به دلیل ساختار مبتنی بر حقوق موضوعه، چارچوب قراردادهای اینترنتی با وضع قوانین مشخص تنظیم شده است. ماده ۱۰ قانون مدنی ایران آزادی قراردادی را به رسمیت می‌شناسد و طرفین را در تعیین شرایط قرارداد آزاد می‌گذارد، مشروط بر اینکه شروط با قوانین آمره و نظم عمومی در تضاد نباشند. این محدودیت‌ها به‌ویژه برای حمایت از مصرف‌کنندگان و طرف‌های ضعیف‌تر قرارداد طراحی شده‌اند.

قوانین حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان در ایران، مانند قانون مصوب ۱۳۸۸، فروشندگان را ملزم به ارائه اطلاعات شفاف و دقیق در مورد کالاها و خدمات خود می‌کنند. این قوانین همچنین بر جلوگیری از شرایط ناعادلانه و سوءاستفاده از قدرت طرف قوی‌تر قرارداد تأکید دارند. در فضای دیجیتال، فروشندگان موظف‌اند شرایط قراردادی را به‌صورت واضح و شفاف در اختیار مصرف‌کنندگان قرار دهند تا تصمیم‌گیری آگاهانه تسهیل شود.

از سوی دیگر، حقوق انگلیس که عمدتاً بر پایه کامن‌لا استوار است، آزادی قراردادی را به‌طور گسترده‌تری پذیرفته و در تنظیم قراردادهای اینترنتی نیز از این رویکرد پیروی می‌کند. قوانین مشخصی مانند قانون حقوق مصرف‌کنندگان ۲۰۱۵ (Consumer Rights Act 2015) در انگلیس، شفافیت و رعایت انصاف در قراردادهای دیجیتال را تضمین می‌کنند. فروشندگان در این سیستم حقوقی موظف‌اند اطلاعات مربوط به قیمت، شرایط خدمات و ویژگی‌های کالا را به‌صورت کامل و بدون ابهام ارائه کنند.

دادگاه‌های انگلیس نیز نقش مهمی در اجرای آزادی قراردادی دارند و با بررسی شرایط خاص هر قرارداد، ممکن است محدودیت‌هایی برای رعایت انصاف اعمال کنند. این رویکرد انعطاف‌پذیر، آزادی قراردادی را با حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان متعادل می‌کند. همچنین، قوانین ضد انحصار و رقابت در انگلیس با هدف جلوگیری از سوءاستفاده‌های اقتصادی و ایجاد شرایط ناعادلانه، فضای مناسبی برای معاملات دیجیتال فراهم می‌سازند.

با وجود شباهت‌ها، تفاوت‌های مهمی در نحوه تنظیم قراردادهای اینترنتی بین ایران و انگلیس وجود دارد. در ایران، قوانین مربوط به فضای دیجیتال نیازمند بازنگری و به‌روزرسانی است تا با پیشرفت‌های فناوری هماهنگ شود. در مقابل، انگلیس با تجربه گسترده در تجارت الکترونیک و رویکرد انعطاف‌پذیر مبتنی بر کامن‌لا، چارچوب قانونی پویاتری ارائه می‌دهد که به‌طور مداوم با تحولات فناوری سازگار می‌شود.

یکی از نکات برجسته در حقوق ایران، تأکید بر حمایت از طرف‌های ضعیف‌تر مانند مصرف‌کنندگان است. در مقابل، حقوق انگلیس بیشتر بر شفافیت اطلاعات و رعایت اصول رقابتی تمرکز دارد. هرچند قوانین حمایتی در انگلیس نیز برای جلوگیری از شرایط ناعادلانه طراحی شده‌اند، آزادی قراردادی در این سیستم حقوقی از محدودیت‌های کمتری برخوردار است.

در نهایت، هر دو کشور تلاش دارند تا تعادلی میان آزادی قراردادی و حمایت از حقوق طرف‌های ضعیف‌تر برقرار کنند. حقوق ایران از طریق قوانین آمره و حمایت‌های قانونی شدیدتر به حمایت از مصرف‌کنندگان می‌پردازد، در حالی که حقوق انگلیس با رویکرد مبتنی بر انصاف و شفافیت، آزادی بیشتری به طرفین قرارداد می‌دهد. این تفاوت‌ها نشان‌دهنده ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و قانونی متفاوت این دو نظام حقوقی است.

نتیجه اینکه، تطبیق آزادی قراردادی در قراردادهای اینترنتی میان ایران و انگلیس نشان می‌دهد که هر دو کشور به‌رغم پذیرش اصل واحد، راهبردهای متفاوتی را برای اعمال آن اتخاذ کرده‌اند. این رویکردها منعکس‌کننده تلاش هر کشور برای ایجاد تعادل میان آزادی، انصاف و حمایت از حقوق طرفین در فضای دیجیتال است.

۷. حقوق ایران و انگلیس در اجرای آزادی قراردادی: تجزیه و تحلیل

در حقوق ایران، اصل آزادی قراردادی به عنوان یکی از اصول کلیدی و بنیادین در نظام حقوقی شناخته شده است. این اصل که در ماده ۱۰ قانون مدنی به صراحت مورد تأکید قرار گرفته، به طرفین قرارداد اجازه می‌دهد که بر اساس اراده و توافق خود، شرایط قرارداد را تعیین کنند. با این حال، این آزادی در چارچوب قوانین آمره، نظم عمومی و اخلاق حسنه محدود شده است. این محدودیت‌ها به ویژه در قراردادهای اینترنتی که با چالش‌های جدیدی همچون عدم تقارن اطلاعاتی و مشکلات احراز هویت روبه‌رو هستند، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. برای مثال، در قوانین تجارت الکترونیکی ایران، تلاش شده است تا چارچوبی برای شفافیت اطلاعات و حفاظت از حقوق مصرف‌کنندگان فراهم شود (قانون تجارت الکترونیکی، ۱۳۸۲، ص. ۴۵).

در مقابل، حقوق انگلستان که بر پایه نظام کامن‌لا استوار است، رویکرد متفاوتی نسبت به آزادی قراردادی اتخاذ کرده است. در این نظام، آزادی قراردادی به طور گسترده‌تری پذیرفته شده و محدودیت‌های آن عمدتاً بر مبنای عدالت و حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان تعریف شده است. قوانین مرتبط مانند "قانون حقوق مصرف‌کنندگان ۲۰۱۵"، شرایطی را فراهم می‌کنند که در آن شفافیت اطلاعات و انصاف در قراردادها الزامی است. این قوانین به ویژه در فضای دیجیتال، از مصرف‌کنندگان در برابر شروط غیرمنصفانه حمایت می‌کنند (Consumer Rights Act, 2015, p. 112).

یکی از مهم‌ترین تفاوت‌های میان حقوق ایران و انگلستان در اجرای اصل آزادی قراردادی، نقش اصول شرعی در حقوق ایران است. در ایران، قواعد شرعی و ملاحظات اجتماعی تأثیر زیادی بر نحوه اجرای قراردادها دارند. برای مثال، قراردادهایی که مغایر با موازین شرعی باشند، باطل تلقی می‌شوند. این در حالی است که در انگلستان، نظام حقوقی سکولار بوده و محدودیت‌های قراردادها بیشتر بر اساس اصول اقتصادی و رقابتی تعیین می‌شوند. این تفاوت‌های بنیادین موجب شده که انعطاف‌پذیری قوانین انگلستان در مواجهه با قراردادهای اینترنتی بیشتر باشد (Atiyah, 2019, p. 87).

یکی دیگر از چالش‌های مرتبط با اجرای اصل آزادی قراردادی در قراردادهای اینترنتی، عدم تقارن اطلاعاتی بین طرفین است. در فضای دیجیتال، یکی از طرفین ممکن است اطلاعات بیشتری نسبت به دیگری داشته باشد که این امر می‌تواند موجب عدم تعادل در توافق شود.

در حقوق ایران، قوانین تجارت الکترونیکی و حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان تا حدی به این موضوع پرداخته‌اند، اما همچنان خلأهایی در این زمینه وجود دارد. برای مثال، بسیاری از قراردادهای استاندارد اینترنتی در ایران فاقد شفافیت لازم هستند و مصرف‌کنندگان را وادار به پذیرش شروطی می‌کنند که ممکن است به ضرر آنها باشد. در مقابل، حقوق انگلستان با وضع مقرراتی مانند "مقررات قراردادهای مصرف‌کننده ۲۰۱۳" تلاش کرده تا این مشکل را به حداقل برساند (McKendrick, 2021, p. 64).

امنیت اطلاعات و حریم خصوصی نیز از دیگر مسائل مهم در اجرای اصل آزادی قراردادی در فضای دیجیتال است. در ایران، قوانین موجود در این زمینه نسبت به انگلستان ضعیف‌تر بوده و نیازمند بازنگری و تقویت هستند. برای مثال، قانون تجارت الکترونیکی به حفاظت از اطلاعات شخصی اشاره کرده است، اما سازوکارهای نظارتی قوی برای اجرای این قوانین وجود ندارد. در مقابل، در انگلستان، مقررات حفاظت از داده‌ها (GDPR) به طور جامع به این مسائل پرداخته و تدابیری برای جلوگیری از سوءاستفاده از اطلاعات شخصی کاربران اندیشیده است (Data Protection Act, 2018, p. 93).

موضوع دیگری که در تحلیل تطبیقی آزادی قراردادی در حقوق ایران و انگلستان اهمیت دارد، نقش قراردادهای هوشمند و فناوری بلاکچین است. این فناوری‌ها، اگرچه انعطاف‌پذیری بیشتری را در تنظیم و اجرای قراردادها فراهم می‌کنند، اما چالش‌های جدیدی مانند مسئولیت در صورت بروز خطای الگوریتمی یا نقص فنی را به همراه دارند. در حقوق ایران، قوانین موجود هنوز به طور کامل این فناوری‌ها را پوشش نمی‌دهند و نیاز به تدوین مقررات خاصی در این زمینه احساس می‌شود. در مقابل، حقوق انگلستان با سرعت بیشتری به این تحولات پاسخ داده و قوانین مربوط به امضای دیجیتال و قراردادهای هوشمند را تدوین کرده است (Chen-Wishart, 2018, p. 102).

در نهایت، تحلیل تطبیقی میان حقوق ایران و انگلستان نشان می‌دهد که هر دو نظام حقوقی در تلاش‌اند تا میان آزادی قراردادی و حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان تعادل برقرار کنند. در حقوق ایران، ملاحظات شرعی و اجتماعی باعث شده که آزادی قراردادی با محدودیت‌های بیشتری روبه‌رو باشد، در حالی که حقوق انگلستان با استفاده از اصول کامن‌لا و تأکید بر شفافیت و انصاف، انعطاف بیشتری در این زمینه دارد. این تفاوت‌ها نشان‌دهنده تأثیر عوامل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بر نحوه اجرای اصل آزادی قراردادی در هر دو کشور است. برای بهبود وضعیت در ایران، پیشنهاد می‌شود که قوانین تجارت الکترونیکی به‌روزرسانی شده و نظارت بر اجرای آنها تقویت شود. همچنین، تدوین مقرراتی برای فناوری‌های نوین مانند قراردادهای هوشمند و بلاکچین می‌تواند به بهبود چارچوب حقوقی موجود کمک کند. در حقوق انگلستان نیز، با وجود پیشرفت‌های زیاد، همچنان تقویت حمایت از طرف‌های ضعیف‌تر و مصرف‌کنندگان در قراردادهای دیجیتال می‌تواند به تعادل بیشتر کمک کند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نتیجه گیری

این پژوهش با بررسی تطبیقی اجرای اصل آزادی قراردادی در قراردادهای اینترنتی در دو نظام حقوقی ایران و انگلیس، تلاش کرد تا به درکی عمیق از نقاط قوت، ضعف و چالش های موجود در این حوزه دست یابد. نتایج نشان داد که اصل آزادی قراردادی به عنوان یکی از اصول بنیادین حقوق خصوصی در هر دو نظام حقوقی به رسمیت شناخته شده است، اما تفاوت های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و قانونی موجب شده که نحوه اجرای این اصل و محدودیت های اعمال شده بر آن در دو کشور متفاوت باشد.

در نظام حقوقی ایران، اصل آزادی قراردادی بر اساس ماده ۱۰ قانون مدنی تعریف شده و به طرفین قرارداد اجازه می دهد تا شرایط مورد توافق خود را تعیین کنند، مشروط بر اینکه این شرایط با نظم عمومی، اخلاق حسنه و قوانین آمره مغایرت نداشته باشد. با این حال، وجود محدودیت های ناشی از ملاحظات شرعی و اجتماعی، انعطاف پذیری این اصل را در فضای دیجیتال کاهش داده است. به ویژه در قراردادهای اینترنتی، که ویژگی هایی نظیر عدم تقارن اطلاعات، عدم امکان احراز هویت کامل طرفین و پیچیدگی های فنی و حقوقی دارند، قوانین فعلی پاسخگوی تمامی چالش ها نیستند. به عنوان مثال، قانون تجارت الکترونیکی ایران، اگرچه چارچوبی برای تنظیم قراردادهای دیجیتال ارائه می دهد، اما در مواردی مانند شفافیت شرایط، حفاظت از حقوق مصرف کنندگان، و برخورد با قراردادهای ناعادلانه نیازمند اصلاح و به روزرسانی است.

در مقابل، نظام حقوقی انگلیس، که مبتنی بر اصول عرفی است، انعطاف بیشتری در اجرای آزادی قراردادی دارد. قوانین مرتبط با حقوق مصرف کنندگان و حفاظت از داده ها در انگلیس، از جمله قوانین مصوب در سال های اخیر، تلاش می کنند تا میان آزادی قراردادی و حمایت از حقوق مصرف کنندگان توازن برقرار کنند. این قوانین شفافیت اطلاعات و رعایت انصاف را در قراردادهای الزامی کرده و از سوءاستفاده طرف قوی تر قرارداد جلوگیری می کنند. علاوه بر این، نقش فعال رویه های قضایی در انگلیس به طور قابل توجهی در تفسیر و اجرای قراردادهای اینترنتی مؤثر بوده است. این رویکرد پویا و انعطاف پذیر، بستر مناسبی برای مواجهه با چالش های ناشی از تحولات فناوری فراهم آورده است.

بررسی تطبیقی میان دو نظام حقوقی نشان داد که حقوق ایران در مواجهه با قراردادهای اینترنتی، به دلیل تأثیرات شرعی و اجتماعی، چارچوب سختگیرانه تری دارد. این سختگیری، اگرچه با هدف حفظ نظم عمومی و حمایت از مصرف کنندگان اعمال می شود، اما گاهی به محدودیت هایی در انعطاف پذیری قراردادها منجر شده و مانع از انطباق کامل قوانین با تحولات فناوری شده است. از سوی دیگر، حقوق انگلیس با رویکردی مبتنی بر شفافیت، انصاف و رقابت آزاد، توانسته است تعادلی میان آزادی قراردادی و حمایت از حقوق مصرف کنندگان ایجاد کند.

یکی از یافته های مهم این پژوهش این است که در هر دو نظام حقوقی، قراردادهای اینترنتی با چالش هایی مشابه مواجه اند. از جمله این چالش ها می توان به عدم تقارن اطلاعات میان طرفین قرارداد، ابهامات در احراز هویت در فضای دیجیتال، و عدم وجود قوانین جامع و شفاف برای مواجهه با شرایط ناعادلانه اشاره کرد. در حقوق ایران، برای مثال، اگرچه قانون تجارت الکترونیکی به برخی از این چالش ها پرداخته است، اما در موضوعاتی مانند حفاظت از داده ها و شفافیت شرایط قرارداد، خلأهای قانونی وجود دارد. در حقوق انگلیس، هرچند قوانین گسترده ای برای تنظیم قراردادهای دیجیتال وجود دارد، اما ظهور فناوری های جدید مانند قراردادهای هوشمند و بلاکچین چالش های جدیدی را به همراه داشته که نیازمند تقویت قوانین موجود است.

برای بهبود وضعیت در هر دو نظام حقوقی، این پژوهش پیشنهادهایی ارائه کرده است. در ایران، به روزرسانی قوانین موجود، با هدف افزایش شفافیت شرایط قرارداد، تقویت حمایت از طرف های ضعیف تر، و انطباق بیشتر با فضای دیجیتال ضروری به نظر می رسد. همچنین، تدوین مقرراتی جامع برای تنظیم قراردادهای هوشمند و فناوری های نوظهور می تواند زمینه ساز ارتقای چارچوب حقوقی موجود باشد. در انگلیس نیز، با وجود انعطاف بیشتر، توجه به مسائل ناشی از فناوری های جدید و تقویت قوانین حمایتی برای حفظ تعادل میان آزادی قراردادی و حمایت از مصرف کنندگان توصیه می شود.

به طور کلی، یافته های این پژوهش تأکید بر اهمیت تعادل میان آزادی قراردادی و حقوق مصرف کنندگان در فضای دیجیتال دارد. این تعادل تنها با ایجاد قوانین جامع و قابل انطباق با شرایط نوین فناوری، تقویت نظارت بر اجرای قوانین، و حمایت مؤثر از طرف های ضعیف تر

قرارداد قابل دستیابی است. علاوه بر این، همکاری و تبادل تجربیات میان نظام‌های حقوقی مختلف می‌تواند به بهبود چارچوب‌های حقوقی در سطح ملی و بین‌المللی کمک کند.

در نهایت، این پژوهش نشان می‌دهد که اصل آزادی قراردادی در قراردادهای اینترنتی نه تنها باید به‌عنوان ابزاری برای تنظیم روابط قراردادی در نظر گرفته شود، بلکه باید به‌عنوان مفهومی پویا که نیازمند تطبیق مداوم با تحولات اجتماعی و فناوری است، مورد بازنگری قرار گیرد. با توجه به روند جهانی شدن و افزایش تجارت الکترونیک، تدوین چارچوب‌های حقوقی مشترک میان کشورها می‌تواند راهکاری مؤثر برای رفع چالش‌های مرتبط با قراردادهای اینترنتی ارائه دهد. این چارچوب‌ها باید ضمن احترام به ویژگی‌های خاص هر نظام حقوقی، اصولی مانند شفافیت، انصاف، و حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان را در مرکز توجه قرار دهند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

۱. امامی، حسن. (۱۳۷۵). حقوق مدنی. جلد اول. تهران: انتشارات اسلامی.
۲. جعفری لنگرودی، محمدجعفر. (۱۳۷۲). ترمینولوژی حقوق. تهران: انتشارات گنج دانش.
۳. قانون تجارت الکترونیکی ایران. (۱۳۸۲). قانون تجارت الکترونیکی جمهوری اسلامی ایران. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۴. قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان. (۱۳۸۸). قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان جمهوری اسلامی ایران. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۵. قانون مدنی ایران. (۱۳۹۰). مجموعه قوانین مدنی جمهوری اسلامی ایران. تهران: روزنامه رسمی کشور.
۶. هاشمی، ناصر. (۱۴۰۰). آزادی قراردادی در قراردادهای دیجیتال. مجله حقوقی دانشگاه تهران، ۱۵(۲)، ۴۵-۷۰.
۷. معین‌فر، علی. (۱۳۹۹). قراردادهای هوشمند در حقوق ایران و انگلیس. مجله حقوق تطبیقی، ۲۰(۳)، ۸۵-۱۰۰.
۸. علوی، رضا. (۱۳۹۸). قراردادهای اینترنتی در حقوق تطبیقی. نشریه دانش حقوق، ۱۲(۱)، ۱۱۰-۱۲۵.
۹. نیک‌خواه، مجید. (۱۳۹۹). قراردادهای بین‌المللی در فضای مجازی. نشریه بین‌المللی حقوق تطبیقی، ۱۰(۴)، ۹۱-۱۰۵.
۱۰. رجبی، محمد. (۱۴۰۰). قراردادهای آنلاین و حمایت از مصرف‌کننده. مقاله علمی پژوهشی دانشگاه علوم اجتماعی، ۱۸(۲)، ۵۵-۷۰.
۱۱. احمدی، فرزاد. (۱۴۰۱). قراردادهای هوشمند و بلاکچین در حقوق ایران. مجله حقوق دیجیتال، ۱۴(۱)، ۷۰-۸۵.
۱۲. علیپور، زهرا. (۱۴۰۰). قراردادهای مصرف‌کنندگان در بستر دیجیتال. مجله تجارت الکترونیک و حقوق، ۹(۳)، ۳۵-۵۰.
۱۳. کاظمی، علیرضا. (۱۴۰۱). قراردادهای دیجیتال در بستر بلاکچین. مجله حقوق دیجیتال، ۱۰(۲)، ۶۰-۸۰.
۱۴. حسینی، امیر. (۱۴۰۰). قراردادهای استاندارد در حقوق ایران. مجله حقوق خصوصی، ۸(۲)، ۴۵-۶۵.
۱۵. صادقی، بهروز. (۱۳۹۹). آزادی قراردادی در قراردادهای اینترنتی. مجله حقوق تطبیقی، ۱۲(۳)، ۷۵-۹۰.
۱۶. امیری، کامران. (۱۳۹۸). قراردادهای هوشمند: فرصت‌ها و چالش‌ها. مجله حقوق الکترونیک، ۵(۲)، ۵۵-۷۲.
۱۷. مرکز توسعه تجارت الکترونیکی. (۱۴۰۰). گزارش سالانه مرکز توسعه تجارت الکترونیکی ایران. تهران: مرکز توسعه تجارت الکترونیکی.
۱۸. موسوی، نرگس. (۱۴۰۰). تحلیل قوانین مرتبط با قراردادهای اینترنتی. مجله حقوق خصوصی، ۹(۴)، ۳۳-۴۹.
۱۹. یوسفی، شهاب. (۱۳۹۹). تطبیق قوانین حمایت از مصرف‌کنندگان در ایران و انگلستان. مجله حقوق تطبیقی، ۱۴(۳)، ۸۸-۱۰۱.
۲۰. رضوی، مریم. (۱۴۰۱). نقش قانون حمایت از مصرف‌کنندگان در قراردادهای اینترنتی. مجله حقوق دیجیتال، ۱۱(۱)، ۹۲-۱۰۸.
21. Atiyah, P. S. (1995). Introduction to the Law of Contract. Clarendon Press.
22. Atiyah, P. S. (2019). Essays on Contract. Oxford University Press.
23. Beale, H. (2020). Contract Law and Consumer Protection. Cambridge University Press.
24. Bradgate, R. (2016). "Contract Law in the Digital Age". Journal of Business Law, 45(2), 125-140.
25. Brown, L. (2021). E-commerce and the Law. Oxford University Press.

26. Burrows, A. (2019). Remedies for Breach of Contract. Oxford University Press.
27. Carlill v. Carbolic Smoke Ball Co (1893). Law Reports.
28. Chen-Wishart, M. (2018). Contract Law. Oxford University Press.
29. Collins, H. (2020). The European Private Law. Cambridge University Press.
30. Consumer Rights Act (2015). UK Government.
31. Data Protection Act (2018). UK Government.
32. Davies, P. (2016). The Evolution of Contract Law. Springer.
33. Dyson, R. (2017). "Contractual Autonomy in E-commerce". Oxford Journal of Legal Studies.
34. Electronic Signatures Regulations (2002). UK Government.
35. English, R. (2015). "Unfair Terms in Consumer Contracts". Cambridge Law Journal.
36. Howells, G. (2015). "Online Consumer Rights". Consumer Journal.
37. Howells, G., & Weatherill, S. (2020). Consumer Protection Law. Oxford University Press.
38. Klein, B. (2017). Contracting under Asymmetric Information. Oxford University Press.
39. Koffman, L., & Macdonald, E. (2018). The Law of Contract. Oxford University Press.
40. McKendrick, E. (2021). Contract Law: Text, Cases, and Materials. Oxford University Press.
41. Mill, J. S. (1859). On Liberty.
42. Peel, E. (2020). Treitel on the Law of Contract. Sweet & Maxwell.
43. Posner, R. (1977). Economic Analysis of Law. Little, Brown.
44. Posner, R. (2019). "Smart Contracts and the Law". Harvard Law Review.
45. Rousseau, J. J. (1762). The Social Contract.
46. Schwartz, A. (2018). The Economic Analysis of Contract Law. Springer.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی